

XALQ TABOBATI: TABIAT VA INSON UYG‘UNLASHUVI

Asqarova Saidaxon Tohirjonovna
Rahmonberdiyeva Muhtaramxon Hojiakbar qizi
Usmonova Zarnigor Bohodir qizi

Annotatsiya: “An’anaviy xalq tabobatini o‘zida mujassamlashtirgan, integratsiyalashgan meditsina – kelajak meditsinasidir” – Prof. Umberto Solimene.

Keywords: Xalq tabobati, Tib qonunlari, Integratsiyalashgan xalq tabobati.

Yoshligimizda nuroniylar “Tabiat bergan kasalliklarning davosi tabiatning o‘zida” deya uqtirardilar. Tabiblar esa kasalliklarning taxminan 70 foiziga davo giyohlarda, qolgan 30 foizi mineral toshlarda, deb aytishadi. Asrlar osha qadr-qimmatini yo‘qotmay kelayotgan bu purma’no hikmat zamirida ona tabiatning ajralmas qismi bo‘lgan inson yo‘liqadigan kasalliklarga davo atrofimizni o‘rab turgan borliqda mujassam, degan hayotiy haqiqat yotibdi. Faqat uni ilg‘ab, anglab o‘z o‘rnida foydalanish kerak.

Bu borada uzoq tarixga ega xalq tabobati eng yaqin ko‘makchi bo‘lib kelgan. Biroq ushbu sohaga yetarli darajada e‘tibor qaratilmasligi oqibatida yurtimizda an’anaviy davolash usullari unutilib ketayozgan edi. Ana shunday bir paytda shu yil 10-aprelda Prezidentimizning “O‘zbekiston Respublikasida xalq tabobatini rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori qabul qilingani ayni muddao bo‘ldi.

L. Morgan, E. Teylor, R. Soleski singari ibtidoiy madaniyat tadqiqotchilari xalq tabobatining shakllanishi Yer yuzida insoniyatning paydo bo‘lishiga borib taqalishiga urg‘u beradi. Chindan ham, davolashning bu usuli o‘ta qadimiy.

Uning sirlari avloddan-avlodga o‘tib, xalqning necha ming yillik tajribalari natijasida sayqallanib, bizgacha yetib kelgan. Buni zardushtiylik ta’limotining muqaddas kitobi “Avesto” ham tasdiqlaydi. Uning barcha qismida, xususan, “Vendidod”da tabiblar tayyorlash, tabobat amaliyoti, kasalliklar tasnifi, ularning paydo bo‘lish sababi va omillari, noyob dorivor giyohlar haqida qimmatli ma’lumotlar keltirilgan. Shuningdek, tabib madaniyati, axloqi, uning kasbiga fidoyiligi kabi masalalar bayoniga alohida sahifalar ajratilganki, bu zaminimiz xalq tabobatida nihoyatda boy tajribaga ega ekanligidan dalolat beradi.

Buyuk bobokalonimiz Abu Ali ibn Sino nafaqat qadim an’analarni davom ettirdi, balki davolashning yangi usullarini yaratib, tibbiyot ilmiga asos soldi.

Ayniqsa, dunyo xalqlarining sevimli asariga, tibbiyot sohasi xodimlari faoliyatida dasturilamalga aylangan “Tib qonunlari” atalmish nodir kitobda yozib qoldirilgan ma’lumotlar o‘z ahamiyatini zarracha yo‘qotmagan, aksincha, qadr-qimmatini yanada oshgan. Ulardan yana-da kengroq foydalanish hayotiy zaruratdir. Binobarin, xalq tabobati, uning o‘ziga xos an’analari aholi salomatligini ta’minlash, tibbiy-sanitar yordam ko‘rsatish, xususan, surunkali kasalliklar profilaktikasi, ularni davolashda sifat, xavfsizlik va samaradorlik borasida amalda ko‘p sinovlardan o‘tgan. Yurtimizda xalq tabobati rivojiga yuksak darajada e’tibor qaratilayotganining boisi ham shunda. O‘zbekiston xalq tabobati assotsiatsiyasi, “Tabobat” akademiyasi tashkil etilib, jabhada olib borilayotgan izchil sa’y-harakatlar samarasi o‘laroq, u taraqqiyotga yuz tuta boshladi.

Biroq qaysi soha bo‘lmasin, vaqt o‘tishi bilan mustahkam ilmiy asos va zamonaviy ilmga ehtiyoj sezganidek, xalq tabobatini ham sog‘liqni saqlash tizimiga izchil integratsiyalash, o‘zaro uyg‘unlashtirish, malakali mutaxassislar tayyorlashni hayotning o‘zi taqozo qilayotgan edi. Shu ma’noda, yuqorida nomi keltirilgan qarorda shu kabi masalalarni tizimli hal etishning aniq mexanizmi belgilab berilgani diqqatga sazovor.

Hujjatga ko‘ra, Respublika xalq tabobati ilmiy-amaliy markazi va uning hududiy tuzilmalari tashkil etilmoqda. O‘zbek xalq tabobatining tarixiy an’analari va o‘ziga xos merosidan foydalangan holda, kasalliklarni profilaktika qilish, tashxis qo‘yish va davolash, shuningdek, boshqa tibbiy xizmatlar ko‘rsatishning samaradorligini tahlil qilish va o‘rganish uning asosiy vazifasi etib belgilanmoqda. Buning uchun fitoterapiya, akupunktura, ayurveda, gomeopatiya, yoga, moksoterapiya, naturopatiya, osteopatiya, termal tibbiyot, xiro-amaliyot, sigun kabi xalq tabobatining asosiy yo‘nalishlarini rivojlantirish, ularni amaliyotda keng qo‘llash, aholining sog‘lom turmush tarzini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha o‘quv-metodik adabiyotlar tayyorlash ishlarida bosh-qosh bo‘ladi. Bundan tashqari, dorivor o‘simliklar o‘stirish, ular asosida xom ashyo tayyorlash, ilmiy tadqiqotlar o‘tkazishni tashkil etish, noyob shifobaxsh giyohlarni mahalliyashtirish bo‘yicha tashabbuskor bo‘ladi.

Yana bir e’tiborli jihati shundaki, Respublika xalq tabobati ilmiy-amaliy markazi soha uchun malakali mutaxassislar tayyorlash bilan ham shug‘ullanadi. Uning hududiy markazlarida xalq tabobati bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlash kurslarini muvaffaqiyatli tamomlagan tibbiy ma’lumotga ega bo‘lmaganlarga tegishli yo‘nalishlarda faoliyat olib borish huquqini beruvchi guvohnoma beriladi. Hududiy markazlarda ilg‘or ilmiy izlanishlar va tadqiqot ishlarini olib borish uchun

barcha qulaylik, zarur moddiy-texnika bazaga ega zamonaviy laboratoriyalar tashkil etiladi.

Bularning barchasi kasalliklarni profilaktika qilish, tashxis qo'yish va davolashda g'oyatda muhim ahamiyatga ega bo'lgan xalq tabobatini rivojlantirishda katta imkoniyatlar eshigini ochadi, albatta. Ammo sohani sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishda xorijning ilg'or tajribasini o'rganish har tomonlama foydalidir. Shuning uchun bu jabhada yetakchilik qilayotgan Xitoy, Yaponiya, Hindiston, Vyetnam, Fransiya, Rossiya davlatlari bilan hamkorlik, jumladan, joyiga borib keng o'rganish uchun barcha shart-sharoit yaratib berilmoqda. Bu borada dardlarni davolashda mo'jizalarga qodir bo'lgan Xitoy tabobatiga ko'proq murojaat qilinishi ko'zda tutilayotgani quvonarlidir.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga qaraganda, Chin yurtida 1949-yildan 2009-yilgacha bo'lgan davr mobaynida aholining umr ko'rish darajasi 2 barobardan ko'pga uzayib, o'rtacha yashash davomiyligi

35 yoshdan 73 yoshga yetgan. Tabiiy savol tug'iladi: buning siri nimada? Insonparvar ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar qatorida, xalq tabobatining ommalashtirilishi samarasi hamdir.

Gap shundaki, o'tgan asrning 50-yillarida Xitoyda bemorni davolash borasida tabiblar tajribasi va yutuqlariga bo'lgan qiziqish tufayli xalq tabobati davolash usuli sifatida qayta tiklandi. 1972-yildan esa uning an'analari ilmiy asoslangan fan, ta'bir joiz bo'lsa, Xitoy ramzi, millat mulki sifatida jamiyat tomonidan tan olinadi.

Aytishlaricha, eramizdan avvalgi 259 — 210-yillarda Xitoyda yashab o'tgan imperator Sin Shixuan juda badjahl, qaysar va johil bo'lsa-da, tibbiyotga oid kitoblarni asrab-avaylagan ekan. Ana shu manba qadimiy tabobatni nafaqat qayta tiklash, balki uning yutuqlarini zamonaviy tibbiyotga tatbiq etish va ularni o'zaro uyg'unlashtirish imkonini beradi. Bugungi kunda sog'liqni saqlash sohasida erishilayotgan yutuqlar negizi ayni shunda, deb qaraladi. Buning amaliy isbotini dunyoning eng badavlat va mashhur kishilari dam olib, sog'lig'ini tiklaydigan Gavayi orollariga qiyoslanadigan Xaynan oroli misolida ham ko'rish mumkin.

Bundan atigi 30 yil muqaddam — 1990-yillarda bu yerda qadimgi baliqchilar qishlog'idan boshqa hech vaqo bo'lmagan. Xitoyliklar bir avlod ko'z o'ngida aholisi qashshoq, yerlari botqoq bo'lgan orolni ham dam oladigan, ham davolanadigan dunyoning eng mashhur kurort maskanlaridan biriga aylantirishga muvaffaq bo'lishdi. Dengiz bo'yida zamonaviy bandargohlar, ko'p qavatli binolar, shifoxonalar, kurort va sanatoriylar barpo etilgan bu manzil yil davomida sayyohlar bilan gavjum. Inson salomatligini tiklash va davolashning qadimiy usuli ana shunday

imkoniyatlarni tortiq qildi. Ayni paytda bu yerda sogʻlomlashtirish dasturlariga qoʻshimcha ravishda inson organizmini yoshartirish ustida olib borilgan ilmiy--amaliy ishlar natijalariga asoslangan yangi yoʻnalishlar kiritilgani qiziqishni yana-da oshirayotgani bor gap.

Oʻzbekistonda xalq tabobatini ana shunday yuqori darajaga olib chiqish uchun imkoniyat ham, salohiyat ham yetarli. Jonajon Vatanimiz betakror tabiati, oʻziga xos oʻsimlik va hayvonot dunyosiga ega, Allohning nazari tushgan noyob manzil hisoblanadi. Eng muhimi, tib ilmining ustuni boʻlmish Abu Ali ibn Sino bobomiz qoldirgan benazir merosga egamiz. Ularni amaliyotda keng qoʻllash koʻzda tutilgan 2021 — 2025-yillarda Oʻzbekistonda xalq tabobatini rivojlantirish konsepsiyasi hamda uning maqsadli koʻrsatkichlarni amalga oshirishga doir “Yoʻl xaritasi” ishlab chiqilmoqda. Mazkur konsepsiya tasdiqlanib, amalga joriy etilishi sohadagi koʻplab muammolarni hal qiladi. Masalan, xalq tabobatining oʻzagi boʻlgan asosiy yoʻnalishlarni rivojlantirish va zamonaviy tibbiyotda ularni qoʻllash boʻyicha oʻquv-metodik qoʻllanmalar, adabiyotlar juda-juda kam. Qadimda keng foydalanilgan va yuqori samarali davolash usullari boʻyicha adabiyotlar yaratilishi, targʻibot ishlarining kuchaytirilishi, oʻz navbatida, aholi oʻrtasida sogʻlom turmush tarzi tamoyillarini joriy etishda qoʻl keladi. Eng katta boyligimiz boʻlgan sogʻligʻimizni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ilm-fan taraqqiy etgan hozirgi davrimizda tibbiyot rivoji ham tezlashib ketdi. Ammo kimyoviy preparatlar kasalliklarni davolashning yagona vositasi emas. Bu usulda tayyorlangan dori-darmonlardan koʻra, shifobaxsh tabiiy giyoh va damlamalar asosida davolashning foydasi yuqori ekanligi butun dunyoda tan olinmoqda. Aniqrogʻi, xalq tabobati xavfsizlik va samaradorlik jihatidan amalda oʻzini oqlamoqda. Shu bois unga murojaat qiluvchilar tobora ortib boryapti. Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti tomonidan Xalq tabobati sohasidagi 2014 — 2023-yillarga moʻljallangan strategiya amalga oshirilayotgani ana shu hayotiy ehtiyoj mevasi, desak, mubolagʻa boʻlmaydi.

Qarorning oʻziga xos yana bir jihati shundaki, unda oliy taʼlim muassasalari oldiga hozirgi zamon talablariga javob beradigan yuqori salohiyatli, raqobatdosh va malakali kadrlar tayyorlash vazifasi qoʻyilmoqda. Shundan kelib chiqib, koʻp asrlik tarixga ega Samarqand davlat universitetida talabalar, izlanuvchilar, aspirantlarga ushbu yoʻnalishda ilmiy tadqiqotlar olib borish, amaliy tajribalar oʻtkazish uchun zarur barcha shart-sharoitlar yaratib berilyapti. Xususan, SamDU biologiya fakulteti qoshida Hindistonning Dehli universiteti bilan hamkorlikda “Abu Ali Ibn Sino merosi” ilmiy laboratoriyasi tashkil qilingani nabotot namunalarining dorivorlik

xususiyatlarini o‘rganish barobarida, mutaxassis va olimlar bilan hamkorlikda ularni amaliyotga joriy qilish bo‘yicha innovatsion ishlanmalar yaratishda qo‘l kelyapti.

Shu bilan birga, mazkur sohadagi ta’lim, ilmiy jarayonlarga innovatsion ruh berish maqsadida universitetimiz bilan Amerika Qo‘shma Shtatlarining “Vet Vittlts” kompaniyasi o‘rtasida shartnoma imzolangan. Unga binoan boshqa sohalar qatorida, dorivor o‘simliklarning jonivorlar organizmiga ta’sirini birgalikda o‘rganish, ilmiy ishlar olib borish ko‘zda tutilgan.

Bugun yurtimizda xalq tabobatini zamonaviy sog‘liqni saqlash tizimiga izchil integratsiyalash borasida olib borilayotgan bunday keng ko‘lamli islohotlar qadim davolash sirlaridan voqif bo‘lish, bizga ma’lum bo‘lmagan dorivor o‘simliklarni aniqlash, ulardan aholi salomatligi yo‘lida samarali foydalanishdek ezgu maqsadga qaratilgani bilan nihoyatda ahamiyatlidir. Binobarin, inson va tabiat bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, o‘zaro vobastalikni ta’minlagan holda, inson salomatligini mustahkamlash xalq tabobatini taraqqiy ettirishdan ko‘zlangan pirovard maqsaddir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Xalq tabobati xasinasidan javohirlar” O‘ljaboyev
2. “O‘zbek xalq tabobati” Abdulaziz Saidnuriddin o‘g‘li
3. Internet ma’lumotlari